

REPERTORIUM
JĘZYKA
ŁACIŃSKIEGO

ARKADIUSZ BARON

REPERTORIUM
JĘZYKA
ŁACIŃSKIEGO

h^o iní

TEKST PRZEJRZAŁA I POPRAWIŁA Krystyna Woś

PROJEKT OKŁADKI: Katarzyna Bruzda

SKŁAD: Paweł Bębenek

Marka Homini jest częścią
Wydawnictwa Benedyktynów TYNIEC

ISBN 978-83-7354-500-7

Wydanie trzecie – Kraków 2013

© Copyright by Arkadiusz Baron 1991, 2006

© Copyright by TYNIEC Wydawnictwo Benedyktynów

ul. Benedyktyńska 37; 30-398 Kraków

tel. +48 (012) 688-52-95, fax +48 (012) 688-52-91

e-mail: zamowienia@tyniec.com.pl

www.tyniec.com.pl

www.homini.com.pl

Druk i oprawa:

TYNIEC Wydawnictwo Benedyktynów

Praefatio

Przy opracowywaniu korzystałem, podobnie jak inni autorzy¹, z istniejących już gramatyk i podręczników języka łacińskiego w różnych językach. Szczególnie obficie czerpałem z nich przykłady, wychodząc z założenia, że nie chodzi o stworzenie zupełnie nowej pozycji, lecz o podanie zagadnień gramatycznych w formie możliwie zwartej, a przez to łatwej do zapamiętania.

Zastosowałem nazewnictwo łacińsko-polskie wszędzie tam, gdzie było to konieczne. W innych wypadkach pominąłem nazewnictwo polskie. Oryginalne słownictwo gramatyczne, jak się wydaje, pomaga lepiej zrozumieć ducha języka, a przez to łatwiej język ten opanować.

Dwie pierwsze części, to znaczy fonetyka i morfologia, są ukończone. Część ostatnia, mianowicie składnia, jest w opracowywaniu i ukaże się w odrębnym tomiku. Tu zamieszczono, jako dodatek, jedynie zwarte uwagi odnoszące się do składni poszczególnych przypadków łacińskich.

Tabele zawierające odmiany podstawowe łacińskich słów zostały uzupełnione wyjątkami, aby korzystający miał obraz zakresu zastosowania danego paradygmatu. Pod tabelami odmian czasownika w stronie czynnej podano typy form podstawowych czasowników danej koniugacji, pod tabelami w stronie biernej zaś liczne przykłady najczęściej używanych czasowników danej koniugacji. Ich formy podstawowe oraz polskie znaczenie można znaleźć w indeksie czasowników. Indeks, obejmujący ponad 1600 najczęściej używanych czasowników, zawiera wszystkie czasowniki podane w słowniczkach podręczników L. Winniczuk, *Lingua Latina. Łacina bez pomocy Orbiliusza*, O. Jurewicza, L. Winniczuk, J. Żuławskiej, *Język łaciński. Podręcznik dla lektoratów szkół wyższych* oraz J. Rezlera, *Język łaciński dla prawników*.

Za wszelkie uwagi dotyczące ulepszenia *Repertorium* języka łacińskiego wyrażam z góry szczerze podziękowanie.

Autor

Cracoviae, 15 Maii 2006

¹ Por. np. gramatyki T. Sinki, J. Wikarjaka i V. Tantucciego.

Index

Praefatio	5
Index	7
Litteratura	9
Abbreviationes et signa	10
PARS PRIMA: PHONETICA	11
PARS SECUNDA: MORPHOLOGIA	15
Partes orationis:	17
Substantiva	19
Adiectiva	22
Numeralia	24
Pronomina	26
Adverbia	28
Praepositiones	30
Coniunctiones	31
Interiectiones	32
Verba	33
Coniugationes regulares: coniugatio I	34
coniugatio II	36
coniugatio III	38
coniugatio IV	42
Deponentia	44
Semideponentia	50
Verba anomala	52
Verba defectiva	66
Verba impersonalia	70
Substantiva et adiectiva et verba derivata	71
Index verborum	73
Index rerum	93
Appendix:	
Genetivus	A
Dativus	B
Accusativus	C
Ablativus	D

Litteratura

- AUERBACH M., DĄBROWSKI K., *Gramatyka łacińska*, Wrocław 1948.
- GAFFIOT F., *Dictionnaire illustré Latin Français*, Paris 1934.
- GILDERSLEEVE B. L., LODGE G., *Latin Grammar*, London 1957.
- JUREWICZ O., WINNICZUK L., ŻUŁAWSKA J., *Język łaciński. Podręcznik dla lektoratów szkół wyższych*, PWN Warszawa 1978.
- NIEMIEC R., STAROWICZ J., *Gramatyka języka łacińskiego, cz. II: Składnia*, Kraków 1948.
- OXFORD LATIN DICTIONARY, wyd. przez P. G. W. Glare, Oxford 1988.
- PASSOWICZ P., *Gramatyka łacińska, cz. I*, Kraków 1915.
- SAMOLEWICZ Z., *Gramatyka łacińska, cz. I*, Lwów 1930.
- SAMOLEWICZ Z., SOŁTYSIK T., *Gramatyka języka łacińskiego, cz. II: Składnia*, Lwów 1915.
- SINKO T., *Gramatyka łacińska*, wyd. 2 popraw. Warszawa 1925.
- TANTUCCI V., *Urbis et orbis lingua, Parte teorica / Volume unico: Morfologia e Sintassi*, wyd. 2, Bologna 1988.
- THESAURUS LINGVAE LATINAE.
- WIELEWSKI M., *Krótką gramatyka języka łacińskiego*, WSiP Warszawa 1980.
- WIKARJAK J., *Gramatyka opisowa języka łacińskiego*, PWN Warszawa 1978.

Abbreviationes

abl.	– ablativus	nom.	– nominativus
acc.	– accusativus	odm.	– odmienny, odmiana
act.	– activum	os.	– osoba
adiect.	– adiectivum	osob.	– osobowy
an.	– verbum anomalum	p. pl. plur.	– pluralis
ar. arch.	– archaiczny	pag.	– pagina (strona)
cf.	– porównaj, zobacz	par.	– paragraf
comp. comparat.	– comparativus	part.	– partitivus
czasow.	– czasownik	partic.	– participium
dat.	– dativus	pass.	– passivum
def.	– verbum defectivum	perf.	– perfectum
dekl.	– deklinacja	pl. plur. p.	– pluralis
dep.	– deponens	poch.	– pochodzenie
dopeł.	– dopełnienie	podm.	– podmiot
dwusyl.	– dwusylabowy	por.	– porównaj
etc.	– et cetera	praes.	– praesens
f. fem.	– femininum	przym. przymiot.	– przymiotnik
fr.	– verbum frequentativum	r. m.	– rodzaj męski
fut.	– futurum	r. n.	– rodzaj nijaki
gen.	– genetivus	r. ż.	– rodzaj żeński
gr.	– grecki(e)	rzecz.	– rzeczownik
im.	– imię, imiona	s. sg. sing.– singularis	
imp.	– verbum impersonale	samogł.	– samogłoska
imperat.	– imperativus	semidep.	– semideponens
imperfec. – imperfectum		spółgł.	– spółgłoska
in.	– verbum intransitivum	sup.	– supinum
jednosyl. – jednosylabowy		superl. superlat.	– superlativus
końc.	– końcówka	tem.	– temat
kon.	– koniugacja	tr.	– verbum transitivum
l. mn.	– liczba mnoga	voc.	– vocativus
l. poj.	– liczba pojedyncza	wyj.	– wyjątek
loc.	– locativus	zaim.	– zaimek
m. masc.	– masculinum	zakończ.	– zakończony
n. neut.	– neutrum	złoż.	– złożony
nieodm.	– nieodmienny	zob.	– zobacz

SIGNA

— lub -	brak formy lub czasu
=====	formy czynne w tab. pass. lub biernie w tab. act.
*	forma powtórzona, szukaj na tej samej stronie
*****	formy biernie czasow. dla odróżnienia od czynnych
-----	oddzielenie dwójki odmiany
†	odnosi się do łaciny klasycznej (znak stoi przed wyrazem, do którego się odnosi)
⌚	nie dotyczy łaciny klasycznej lub w epoce klasycznej używano bardzo rzadko [użycie chrześcijańskie] (znak stoi przed wyrazem, do którego się odnosi)
#	forma bardzo rzadka (znak stoi przed wyrazem, do którego się odnosi)
()	znak wielofunkcyjny:
	a) treści drugorzędne
	b) odpowiedniki łacińskie
	c) skróty
	d) wewnątrz wyrazu oznacza, że zawartość nawiasu może zostać pominięta albo uwzględniona

PARS PRIMA

PHONETICA

ALFABET łaciński posiada 24 litery:

Tab. 1

Majuskuła: A B C D E F G H I (J) K L M N O P Q R S T U V X Y Z
Minuskuła: a b c d e f g h i (j) k l m n o p q r s t u v x y z

GŁOSKI:

Tab. 2

I. Samogłoski (vocāles)	
1. Pojedyncze: a, e, i, o, u, y	2. Dwugłoski: ae, oe, au, eu ; rzadsze: ei, oi, ui, yi
II. Półsamogłoski (semivocāles)	
i niezgłoskotwórcze, u niezgłoskotwórcze	

III. Spółgłoski (consonantes)

1. POJEDYNCZE (simplices):		wargowe (labiales)	przedniojęzykowe		tylnojęzykowe (gutturales)
			zębowe (dentales)	dziąsłowe (gingivales)	
zwarte = nieme (mutae)	dźwięczne	b	d		g
	bezdźwięczne	p	t		c, k, q
	bezdźwięczne przydechowe	ph	th		ch
szczelinowe (fricativae)		bezdźwięczne	f	s	(h)
półotwarte	nosowe (nasales)	dźwięczne	m	n	
	ustne = płynne (liquidae)				l, r
2. PODWÓJNE (duplices): x, z .					

DZIELENIE WYRAZÓW NA SYLABY

Tab. 3

PO SAMOGŁOSCE 1 SPÓŁGŁ.: rozpoczyna następną sylabę, np. <i>do-mus, pau-per</i> (podział fonetyczny)
PO SAMOGŁOSCE 2 SPÓŁGŁ.: pierwsza zamyka sylabę, druga rozpoczyna następną, np. <i>ip-se, tec-tum</i> ; muta cum liquida należy do następnej, np. <i>su-pra, lu-crum</i>
PO SAMOGŁOSCE 3 SPÓŁGŁ.: pierwsze dwie zamykają sylabę, trzecia rozpoczyna następną, np. <i>temp-to</i> , gdy dwie ostatnie są muta cum liquida, rozpoczynają następną sylabę, np. <i>mem-brum, tem-plum</i>

PROSODIA — Nauka o iloczasiu (quantitas)

Tab. 4

I. Syllaba longa, znaczymy np. ē	II. Syllaba brevis, znaczymy np. ě
1. Natura longa syllaba a) długa samogłoska: tō-tī-us b) dwugłoska: sāē-pe 2. Positione longa syllaba a) jeśli po samogłosce następują dwie spółgłoski (nawet takie same): wyj. zob. * II. 3. ārbor, ēstis, laudāvīsse, supērbus	1. Natura brevis syllaba a) krótka samogłoska: bĕ-ne 2. Vocālis ante vocālem corripitur: dĕorsum, audiit – audīvit 3. Złożenia ze spółgłoski niemej (c, g, t, d, p, b,) i płynnej (l, r) są krótkie: vōlūcris, tenĕbrae
III. Syllaba obojętna (anceps): można wymawiać długo lub krótko	

Objaśnienie wymowy		Pisownia	Wymowa
ae wymawia się jak polskie aë –	e ae	aemulātor, caelum, saepe aëneus (aëneus), aër (aër)	emulator, celum, sepe aeneus, aer
† wymawia się zawsze jak	k	Cicero	Kikero
⌚ przed a, o, u, spółgłoską jak	k	carneus, cōr, cūr creātor, lac	karneus, kor, kur kreator, lak
c ⌚ przed e, i, y, ae, oe, eu jak	c	cera, circīter, cyclus scaena, coenūla, ceu	cera, circiter, cyklus scena, cenula, ceu
wyjątki: C. Cn. jak polskie	g	C. = Gaius, Cn. = Gnaeus	Gajus, Gneus
i wymawia się jak polskie przed samogł. tej samej sylaby	i j	veni-o, nunti-us i-am, iu-gum	wenio, nuntius jam, jugum
ngu wymawia się jak polskie	ngw	lingua	lingwa
oe wymawia się jak polskie oë –	e oe	moenia poëta	menia poeta
ph wymawia się jak polskie	f	philosophus	filosofus
qu wymawia się jak polskie	kw	quinque	kwinkwe
rh wymawia się jak polskie	r	rhetor	retor
przed samogłoską tej samej sylaby su wymawia się jak polskie w pozostałych wypadkach	sw su	consue-sco, sua-vis su-o, su-us	konswesko, swawis suo, suus
th wymawia się jak polskie -tio – ⌚ wymawia się jak polskie	t -tio -cjo	thema continuātio continuātio	tema kontinuatio kontinuacja
u wymawia się jak polskie gdy istnieje jeden znak dla <i>u</i> i <i>v</i> , samogł. wymawia się jak u , spółgł. jak w	u	humus urbes uir, uerbum	humus urbes wir, werbum
v wymawia się jak polskie gdy istnieje jeden znak dla <i>u</i> i <i>v</i> , samogł. wymawia się jak u , spółgł. jak w	w	veritas VRBES, VNIVERSVM VIR, VER	weritas urbes, uniwersum wir, wer
x wymawia się jak polskie niekiedy jak	ks gz	Xerxes, examen, exercitus, lex	kserkses, eksamen (egza-), eksercitus (egze-), leks

ACCENTUS (od ad-cano – przyśpiew)

Par. 6

Zasady akcentowania (głoska akcentowana została podkreślona):

- I. Wyrazy dwusylabowe mają akcent na pierwszej sylabie niezależnie od jej iloczasu: m^ater, p^ater.
 - II. Wyrazy składające się z trzech lub więcej sylab mają akcent na przedostatniej sylabie, jeżeli sylaba ta jest długa; jeżeli przedostatnia sylaba jest krótka, akcent pada na trzecią sylabę od końca (dla poprawnego akcentowania wystarczy znać długość przedostatniej sylaby):
sup^erbus, ale domⁱnus, ten^ebrae, disci^pulus.
 - III. Kilka wyrazów ma akcent na ostatniej sylabie: add^uc, istiⁿc, adh^uc (jest to wynik zaniku ostatniej samogł. -e).
 - IV. Wyrazy mające w zakończeniu enklitykę (-que, -ne, -ve, czasem inne np. -cum) są akcentowane na przedostatniej sylabie:
pop^ulus, ale sen^atus popul^usque; domⁱnus, ale domin^usque, domin^usve; vobi^scum, propterea
- Wyjątki: Enklityka nie zmienia akcentu gdy:
1. Akcent jest na długiej sylabie, a po niej jest krótka: m^us^aque, mens^aque, pl^er^aque
 2. Powstaje nowy samodzielny wyraz:
i^taque – przeto, ale i^ta^que — i tak; u^ti^que – w każdym razie, ale u^ti^que – i aby; uⁿdⁱque – zewsząd